

Posebej je nujno poudarjati, kakšna je funkcija kulturnega posredništva pri majhnih narodih. Pogosto opažamo, da onkraj narodnostne meje komaj kdo še kaj ve o nas, se pravi o nas kot kulturni enoti sredi Evrope. Povsod učinkujejo kvantitetna merjenja, čeprav, kot vemo, je na duhovnem področju številnost vse prej ko odločilno merilo. O tem je svoje dni v polemiki z Adamičevim stališčem razpravljal Josip Vidmar, pred kratkim pa je kipar Vanja Radauš poudaril, kar velja v enaki meri za nas: »Ne glede na vplive mora to, kar je kakovostno v narodni kulturi, ostati, četudi pripada majhni in revni deželi. Prej ali slej bo taka kulturna vsebina ovrednotena in bo začela delovati zunaj meja. To je samo dokaz, da ne glede na to, ali je dežela velika ali majhna, mora po svoje prispevati k svetovni kulturi. Kultura lahko že kót mentalnost oplemeniti druge kulture.« Itd. (Vjesnik, 1. 6. 1968.)

V luči teh spoznanj je Pavlovo kulturno posredništvo slovenskega ljudskega in umetniškega pesništva kulturna vrednota izrednega pomena. Ožarjeno s pesniško vizijo presega drobn prakticizem, v katerega nas peha poslovni stil sodobne civilizacije, in odpira perspektive sporazumevanja ljudi preko pokrajinskih in narodnostnih meja.

Bibliografska pripomba. Med lastnimi starimi zapisi sem našel verjetno prvi madžarski prispevek k slovenski matjaževski tematiki. To je Prém József, Mátyás király a krainai népköltészetben (Kralj Matjaž v kranjskem ljudskem pesništvu). Objavljeno v spominskem zborniku Mátyás király emlékkönyv, Bp 1902, 236. str.

Berta Golob

Osnovna šola Preddvor

ŠOLSKE NALOGE IN POPRAVA

Šolska naloga lahko pomeni učitelju slovenskega jezika le uro, ko se ni treba ubadati ne z jezikovnim ne s kakim drugim poukom. To je ura, ki smo jo prepustili učencem, da napišejo, k a r vedo in znajo in k a k o r vedo in znajo. Pravkar povedane misli so žalitev za vsakega resnega slavista.

Za šolsko nalogo je potrebna temeljita priprava. Pomembna je že časovna razporeditev nalog, še bolj pa načelo: od lažjega k težjemu. Dokler učenci ne obvladajo dobesednega govora, za šolsko nalogo ne bomo pisali dvogovora. Označitve bodo ostale blede in neizraziti opisi oseb, če smo z nalogo prehiteli učno snov. Učiteljeva priprava na šolsko nalogo sloni na temeljitem poznavanju učnega načrta.

Na nalogo pa se morajo pripraviti tudi učenci. Vendar ne tako, da bi dobili nekaj dni prej za domače delo spis s podobnim naslovom, kot ga učitelj predvideva za šolsko nalogo. Domišljije ni več, izrazna sposobnost je zbledela. Obenem pa tak način dela zavaja k mišljenju, da šolska naloga ni nič resnega, nič enkratnega.

Učenci lahko že na začetku leta zvedo, kakšne šolske naloge bodo pisali. Če bomo na primer učencem 7. razreda povedali, da učni načrt predpisuje zanje domišljjski spis, dvogovor, opazovalni spis z označitvijo oseb in dnevnik, se je s tem že začela priprava na šolske naloge. Dopolnjujemo jo z obravnavo leposlovnih del, z govornimi vajami in spisjem.

Rezultat šolske naloge pa ni odvisen samo od priprave nanjo, ampak tudi od naslova. Biti mora jasn, da sprosti otrokovo domišljijo, da mu zbudi ugodje in razblini utesnjenost. Naslovi se iz leta v leto ne smejo ponavljati, ker se jih učenci naveličajo (Pomlad je prišla, Prvi sneg, Počitnice so za nami, Zaprla se bodo šolska vrata, 25. maj — dan mladosti, Športni dan).

Veliko učiteljev je v večni zadregi za naslov. Slišati je bilo že mnenje, da naj bi imeli pri roki širok izbor naslovov najbolj uspešnih nalog, torej neke vrste seznam naslovov za šolske naloge. To nima nobenega smisla. Prvič zato ne, ker bi se začele naloge brezupno ponavljati, drugič pa zato, ker so razmere v posameznih razredih (šolah, krajih) tako različne, da zahtevajo vse kaj drugega kot tipiziran naslov. Nazadnje pa bi namigoval seznam naslovov še na veliko učiteljevo nesposobnost.

Rešitev je v tem, da se slavist pripravi tudi na šolsko nalogo enako vzeto kot na vsako drugo učno uro. Če smo se resno ukvarjali s poukom spisja in z literarnoestetsko vzgojo, je treba samo še dobro razmisliti, kakšen naslov bi bil najbolj primeren za doživljajski ali domišljjski spis, za dnevnik, pismo in druge vrste spisov, ki jih za šolske naloge predvideva učni načrt. Pred očmi moramo imeti razred kot celoto, prav tako tudi posameznike, njihove sposobnosti, interesno usmerjenost, dosedanje uspehe v pisnem izražanju ter bolj ali manj dolgotrajno pripravo na šolsko nalogo. Če so v kakem razredu zmogljivosti učencev preveč različne, pripravimo za nalogo dva naslova, od katerih bo eden primeren za tiste učence, ki jim povzroča pisno izražanje velike težave. Vendar mora biti izbira naslova nakazana tako, da ne zapostavlja slabih učencev.

Tista ura, ko pišemo šolsko nalogo, je že sama po sebi nekoliko bolj slovesna, k posebnemu občutju pa mora zavestno pripomoči tudi učitelj. Ni dovolj, da pride v razred, veli razdeliti zvezke, zahteva mir, pove naslov, ga napiše na tablo, preži, da kdo ne bi pozabil napisati datuma, potem pa do konca ure pazi, da sosed ne bi gledal k sosedu, ali pa sede za kateder, razgrne časopis in bere. Tak začetek šolsko nalogo razvrednoti, učencem poveča utesnjenost, zato se lotijo pisanja raztreseni in se do konca ure ne morejo zbrati.

Res je, da mora šolsko nalogo od prve do zadnje ure spremljati tišina. To pa naj bo ustvarjalna tišina, ki bo učenca spodbujala, da se bo izražal čim bolj neposredno in odkrito. Posledica bo logična urejenost spisa in tekoče pripovedovanje. Učitelj bo razred umiril, če bo stopil predenj tiho, povedal nekaj misli za uvod, v višjih razredih primerni nalogi (npr. razmišljanju ali orisu) dodal primeren moto iz kakega leposlovnega dela, opozoril na napake iz prejšnje naloge in s spodbudno besedo zaželel učencem srečo.

Med uro naj učenci ne sprašujejo več za pojasnila, smejo pa to storiti, preden se vsi dokončno lotijo dela. Posebno učenci višjih razredov (7. in 8. r.) naj bi imeli pri sebi zvezek z napakami iz prejšnjih nalog, lahko pa tudi mali slovenski pravopis. Učence je treba čim prej navaditi, da si neurejene misli za-pišejo najprej na list, v svoj privatni delovni zvezek, šele potem v šolskega. Na koncept sodi tudi dispozicija in vsi tisti slogovno neizčiščeni stavki, za katere

učenec sam čuti, da niso dobri. Tako se bomo izognili neestetskemu videzu naloge, ker bodo strani napisane čisto, brez prečrtavanja in radiranja, pa jezikovno in slogovno pravilnejše, če že ne rečem barvitejše. Jasno je, da učenec ne sme vse naloge napisati najprej na list, saj mu bo zmanjkalo časa za prepisovanje. Če jih na tak način dela začnemo zgodaj navajati (najkasneje v 6. razredu), bodo hitro razumeli, kaj od njih zahtevamo, posebno ker vedno poudarjamo, da morajo tudi domače naloge najprej sestaviti in popraviti, šele nato prepisati v zvezek. Morda bo kdo oporekal, češ da je tak način dela za učenca potuha, ker se ne bo nikoli navadil hitrega mišljenja in jasnega oblikovanja misli. Pozabljam, da je pisno izražanje težaven potek, ki povzroča preglavice prenekaterim, če ne v določeni meri prav vsem, da je izražanje odvisno od vsebine, ki jo hočemo posredovati, od našega trenutka razpoloženja in še od marsičesa, da se sami ob vsej izobrazbi in poznavanju jezika zatekamo h konceptom — zakaj bi to prepovedali učencem, ki se morajo izražanja šele učiti! S tem jim kvečjemu dopovedujemo, da je jezik tenkočutna struna in da ne smemo ravnati z njim brez presoje, brez občutka za zven, tj. za jezikovno pravilnost in slogovno ubranost.

Navajeni smo se jeziti nad slabimi rezultati šolske naloge, pa je dostikrat res, da zahtevamo od učenca več, kot zmore. Če smo izbrali neprimeren naslov, pripišimo slab rezultat izključno le sebi. V vsakem primeru moramo upoštevati, da je šolska naloga vendarle nekaj drugega kot domača, da je bil učencu čas odmerjen do minute in da je pri pisanju moral paziti na več stvari hkrati. Prav lahko se zgodi, da naloge ni mogel niti prebrati. Našemu rdečilu ni utegnil izmakniti niti ene napake. Zato je skoraj nujno, da učence na določene stvari sproti opozarjamo in da tudi nalogo ocenjujemo glede na pogostnost tistih napak, ki se ne bi smele več ponavljati. V 5. in 6. razredu slogovnih napak še ne moremo šteti za zlo, v 8. pa so že zelo pomembne. Pravopisne napake morajo izginjati od naloge do naloge. V 6. razredu moramo fonetično napisane besede šteti za hudo napako, medtem ko ne moremo pričakovati, da bi že vsi učenci obvladali ločila v zloženem stavku. V 7. razredu morajo jezikovne pomanjkljivosti vedno bolj izginjati. Učence je treba opozarjati na zahteve dobrega sloga, na uporabo metafor, medtem ko mora v 8. razredu del učencev že pisati šolske naloge brez (bistvene) napake.

Šolske naloge so preizkus, viden dokaz napredka ali nazadovanja, in ne morejo biti same sebi namen. Naloge ne moremo pisati kadarkoli, če hočemo z njo izmeriti trdnost pridobljenega znanja. Če zahteva učni načrt za eno od šolskih nalog obliko dnevnika, kronike, pisma, dvogovora ali predelavo, razširitev, razmišljanje, morajo biti te vrste spisov učencem prej poznane iz leposlovnih del. Razen tega pa lahko določimo za šolsko nalogo še drugačno vsebino, ki jo izražajo učenci v doživljaljskih in domišljijjskih spisih. Hkrati z obnovo so se teh dveh zvrsti naučili že zelo zgodaj in jim ne povzročata posebnih težav. Najbrž pa v 7. razredu ne bodo navdušeni nad naslovom »Šli smo po zvončke«, ker se jim bo zdel preotrožji, sposobni pa bi bili kar lepo izraziti pomladno razpoloženje v nalogi »Z vetrom, pticami in soncem«.

Šolska naloga mora imeti tudi vzgojno vrednost. Iz nje spozna učitelj miselni in čustveni svet učencev in na ta spoznanja naj opira vzgojni proces. Iz šolskih nalog lahko zvemo, kaj sodijo mladi o bogastvu, znanju, lepoti, resnici, poštenosti, prijateljstvu, o knjigi, filmu, umetnosti, tehničnem napredku ipd. To

so dragoceni podatki o čustvovanju mladostnika. Omogočajo nam razgovor z učenci samimi, dajejo snov za roditeljski sestanek (primerno oblikovano), za pogovor s kolegi in ne nazadnje zapažanja za matični list.

Važna je tudi oblikovna stran naloge. Učenci morajo vedeti, kam napišemo naslov, kam datum, koliko vrst pustimo praznih med naslovom in vsebino ter vse, kar se tiče odstavkov in lepe pisave.

Že pri pisanju naloge je treba misliti na popravilo. Najbolje je, da pišejo učenci nalogo samo na desni oziroma na levi strani, tako da pišejo popravilo na nasprotno stran. Vse napake popravljajo tako, da ponovno napišejo ves stavek, in sicer v vrsto nasproti napačno napisanega besedila. Tako imamo nad popravilo najlepši pregled. Ne zdi se mi primerno, da bi popravilo mašili na rob, ker tam hitro zmanjka prostora. Popravljati samo napačno napisane besede skoraj nima pomena. Prav nobene vrednosti pa ne vidim v popravljanju ločil tako, da zapiše učenec eno besedo pred manjkajočo vejico in eno za njo.

Učitelj se navadno popravne boji že vnaprej. Ve, koliko časa bo presedel pri zvezkih. Najbolj utrudljive so popravne obnov in spisov z obrabljenimi naslovi. Naloge so po večini brez življenja, druga podobna drugi. To začne učitelja utrujati, posebno če je bil tako neroden, da je isti teden pisal naloge v več razredih. Rezultat takega dela so slabše ocene, naloge pa slabo popravljene. Učitelj mora šolske naloge s popravami primerno razvrstiti, tako da isti dan ne popravlja več kot šestintrideset nalog. S tem ne mislim reči, da bi v enem tednu pisal samo naloge, v naslednjem pa popravne, saj bi potem učenci v nekaterih razredih predolgo ne zvedeli za oceno. Iz prakse vemo, da se poprava najbolje obnese neposredno za nalogo.

Učenci morajo že poznati popravne znake, tako da ne sprašujejo več, kaj pomenijo. Medtem ko v 5. razredu kakemu učencu sami vstavimo manjkajoče besede ali mu kakorkoli popravimo stavek, ki bi ga sam ne zmoget, lahko preidemo v 7. razredu na popolnoma drug način korigiranja. Napak ne označujemo več s popravnimi znaki, ampak označimo število napak s posebnim znamenjem na robu. Kolikor znakov je na robu, toliko napak je v tisti vrstici oz. v stavku. Učenec bo imel s popravilo neprimerno več dela, ker bo moral razmišljati, kje tiči napaka. Toda naučil se bo misliti, iskati, preценjevati, tehtati vrednost besed. Pri taki popravi moramo biti učencem ves čas aktivni svetovalci. Svetujejo pa jim tudi tisti sošolci, ki so pisali nalogo z malo napakami ali celo brez njih. Ker pišejo učenci popravljeno besedilo na prazno stran vstric glavnega besedila, nam ravno ta prostor omogoča hiter pregled nad popravilo. V primeru, da je učenec napako slabo popravil, ima gotovo še dovolj prostora, da stavek izboljša.

Preden preidemo k individualni popravi, moramo tako ali tako eno uro posvetiti splošnim napakam, ki so se pojavile v nalogah. V 5. in 4. razredu bodo to najbrž pravopisne in jezikovne spodrsaljke, v 7. in 8. razredu pa zaradi bolj zahtevnih naslovov tudi večje stilistične napake. Le-te popravimo skupno, še preden pride na vrsto podrobna poprava. Izbrati moramo primerno število napak, da jih ni ne preveč ne premalo. Lahko se odločimo za kombinacijo, lahko pa pri eni popravi obravnavamo pravopisne, pri drugi sintaktične, pri naslednji stilistične napake itd.

To uro naj bi prebrali tudi najboljšo nalogo ali pa prepustimo učencem, naj sami povedo, čigave naloge bi radi slišali. Seveda naj jih tudi ocenijo in povedo svoje mnenje glede na oceno, ki jo je dal učitelj.

Ta naj sam presodi, ali je bolje, če pove ocene takoj prvo uro, ko delamo splošno popravilo, ali drugo uro, ko je na vrsti individualna popravila. Če bo ocene povedal že prvo uro, bo to storil najbrž na koncu, in ne na začetku, ker sicer tisti, ki so pisali slabše, ne bi aktivno sodelovali pri popravljanju napak.

Učni načrt predpisuje za višje razrede po šest šolskih nalog na leto. To je dovolj, da spoznamo iz njih stopnjo učenčeve pismenosti in njegov miselni svet. Lahko pa pomeni to število le poraz za učenca in učitelja — šest komaj povprečnih ali celo slabih ocen. Vsaka šolska naloga naj bi bila odraz poglobljene učiteljeve priprave in nov temelj v učnem ter vzgojnem procesu.

Jože Toporišič

Filozofska fakulteta Ljubljana

PRIREDNI ODNOSI V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU

Problemi tega našega sestavka se glede na našo tradicionalno slovnico štirih avtorjev¹ nakazujejo deloma že iz naslova: takoj skraja namreč moramo pojasniti, kaj nam pomeni izraz »priredni« (in s tem seveda tudi »priredje« ali »parataksa« in »prirednost« ali »kordinativno razmerje«).

Priredje nam je zveza dveh ali več sintaktično enakovrednih delov sporočila, kakor so npr. *jaz / in ti; oče / in mati; lepo, / mirno vedenje; vem, da imaš skrb / in si želiš miru* itd. Izraz »enakovreden« se nam zdi boljši od sicer običajnega »glaven« ali »neodvisen«, čeprav je drugi, ko ga definiramo, zelo pripraven, ker tvori opozitivno dvojico s svojim nasprotjem, namreč z izrazom »odvisen«. Podredje (in sploh sintagma) pa nam seveda pomeni zvezo dveh med seboj odvisnih delov sporočila: iz enega izmed njih izhaja podrejevalna sila, drugi pa se ji podreja. Primerov za to je v izobilju: *vem, da si truden; mlad fant; tega ne vem*. (Ležeče razprto tiskano kaže na tako imenovani vodilni člen sintagme, ležeče tiskano pa na odvisnega).

Razlika med tem in tradicionalnim slovničnim gledanjem na priredje je naslednja:

Slovenska slovnica in Slovenski pravopis govorita o priredju docela jasno samo, ko gre za zvezo stavkov.² Pokažimo to s slovničnim primerom za vezalno ali kopulativno priredje:

*Sever in jug se budita,
drami se vzhod in zahod.*³

¹ Dr. Anton Bajec, dr. Rudolf Kolarič, dr. Mirko Rupel, (Jakob Šolar) — Slovenska slovnica. Druga popravljena izdaja. Ljubljana 1964 (dalje Ss 1964).

² Prim. Ss 1964, str. 318—323.

³ Ss 1964, str. 320.